

„Rongyszőnyeg” - Társadalmi együttélési formák és normák,
együttélési simulások és konfliktusok multikulturális környezetben:

a digitális társadalominformatikai térkép keretrendszerének
bővítéséhez releváns statisztikai adatok összegyűjtése;
a „Társadalmi konfliktusok gyökerei és megoldásai” témakörhöz
kapcsolódó tanulmány

2020. márciusa

Készítette:

Siskáné Dr. Szilasi Beáta – Vadnai Péter

A társadalmi konfliktusok megjelenése járási szinten – adatok és térbeliség

Elméleti megközelítés

A társadalmi konfliktusok megjelenését település és járási szinten is számos tényező befolyásolja, hiszen a természeti adottságok és a természeti környezet, valamint a helyzeti energia, vagyis a települések, járások elérhetősége, befolyásolja a munkalehetőségek jellemzőit. A munkalehetőségek minősége és mennyisége meghatározza a gazdasági adottságok alakulását, a családok, háztartások megélhetési lehetőségeit. A jobb megélhetési lehetőségek és a rendezettebb természeti környezet javítja a lakosok megelégedettségét. A biztonságosabb, kisebb bűnözési rátával jellemezhető, települések, a jobb szolgáltatási színvonal javítja a fentiekkel együtt az életminőséget, és mindezek a tényezők meghatározzák és alakítják a jóllétet. A pozitív irányú változások, legyenek azok gazdaságiak vagy társadalmiak, jelentősen növelik egy településen vagy járásban az ott élők boldogságérzetét, míg a negatív irányú változások a korábban kiegyensúlyozott településeken és járásokban is kiélezhetik a társadalmi konfliktusokat. *Csizmadia, 2015* cikkében megfogalmazásra került, hogy ezek a társadalmi-gazdasági különbségekből és egyenlőtlenségekből fakadó társadalmi konfliktusok átszövik az emberek mindennapi életét. A társadalmi konfliktus fogalmával kapcsolatos 20 legfontosabb kérdés között tehát nem véletlen, hogy számos téma a járási, települési szinthez kapcsolódik és az általunk az EFOP -3.6.2-16-2017-00007 „Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai” projekt keretében folytatott kutatás során vizsgált statisztikai mutatókhoz kapcsolódik.

A konfliktuskutatásban megjelenő fontosabb kérdéskörök közül, amit *Csizmadia, 2015* bővebben összegzett, kiválasztottuk azokat, melyek a mi kutatásunkhoz kapcsolódnak, és amelyeket vizsgáltunk az elmúlt időszakban. A következő felsorolás összegző jellegű:

- Öregedés – kiszolgáltatottság, függőségből fakadó konfliktusok
- Társadalmi osztályok – osztályok közti konfliktusok, ellentétes osztályérdekek, osztálytudat, osztályhelyzet és hatalom
- Közösségi konfliktusok
- Bűnözés és deviancia – okok, indokok és következmények
- Környezetszennyezés – mindennapi életre gyakorolt hatások, egészségkárosodás
- Társadalmi munkamegosztásból fakadó problémák, konfliktusok
- Oktatás, képzés – társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése
- Piac – mint a hatalom és konfliktus területe, kizárólagosság, monopólium

- Átmenet – rendszerváltás, átmeneti gazdaság, politikai és társadalmi rendszer átalakulása
- Urbanizálódás – mint a társadalmi konfliktusok forrása, melegágya, nagyvárosi konfliktusok, szuburbanizációs konfliktusok (*Forrás: Ritzer 2007.*)

Kutatásunkban az Ózdi, Sátorajáújhelyi és Miskolci járás esetében tekintettük át a járások esetében legjellemzőbb folyamatokat, úgy, hogy *Dusek, 2015* munkájához hasonlóan mi is a településeket tekintettük a térbeli elemzési alapegységnek. Figyelembe vettük azt a *Dusek, 2015* által megfogalmazott kitétel, hogy a városok és falvak közötti különbségeket általánosságban nem lehet definiálni, mivel bármely kritérium, legyen az szociológiai, történeti, közgazdasági, társadalomföldrajzi, méretbeli, vagy funkcióra vonatkozó, besorolás esetén lehetne eltérő véleményeket, más kategóriákat alkotni. A kutatás során mi mégis elkészítettük a járásokra vonatkozóan a településnagyság kategóriákat, hiszen mindenképp szeretnénk volna megvizsgálni annak lehetőségét, hogy látni fogjuk a méretbeli és funkcionális különbségek hatásait.

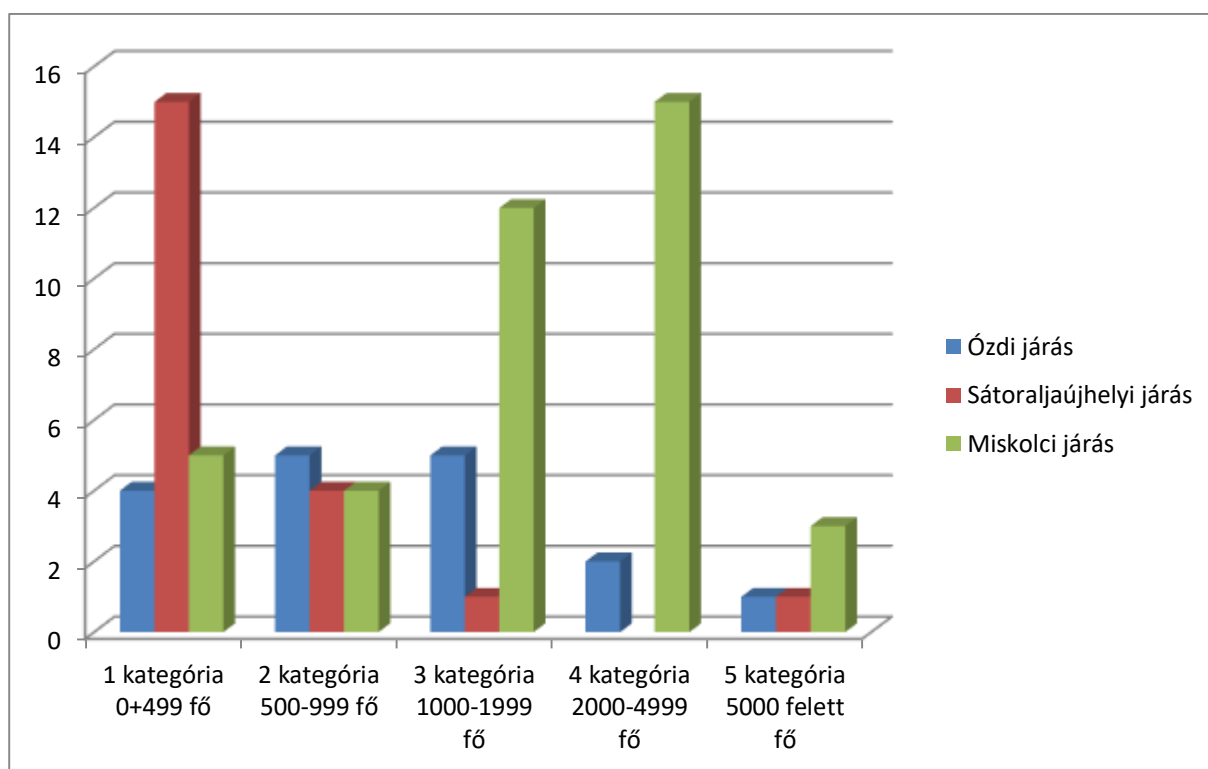
A kutatás egyéb irányaira vonatkozóan *Dusek, 2015* arra is kitér, hogy a méret szerinti vizsgálati kategóriákon túl hasznos és indokolt lehet esetleg a járások településeinek fekvés szerinti kategorizálása. Különösen érdemes átgondolni a városok szomszédságában lévő szuburbán falvak és a városoktól távoli falvak közötti különbségeket. Érdekes kérdést vet fel az is, hogy a tanyákon, esetleg külterületen élő népesség külön csoportba legyen-e osztva, vagy a nagyobb településekkel együtt kerüljenek vizsgálatra az ott élők. Fontos kérdés az is, hogy milyen régen lakik valaki az adott településen, hiszen ez befolyásolja az adott településrészekről alkotott véleményét és azt is, hogy mennyi információja van a településen belüli konfliktusokról. Mivel az általunk végzett kutatás nem tért ki a járások településeinek belső szerkezeti vizsgálatára, ezért az ilyen jellegű kategorizálástól eltekintettünk, azonban felhasználtuk a terepi felvételezések egy-egy eredményét a statisztikai jellemzők árnyalásához.

A járások vizsgálatának főbb iránya és eredményei

A projekt keretében részletes vizsgálatokat végeztünk három járás (Ózdi, Sátorajáújhelyi, Miskolci) településeinek statisztikai adatait felhasználva. A vizsgálatok irányát a *Tam, 2013* összegző anyagban megfogalmazott elveket figyelembe véve végeztük, elsőként a térségi egyenlőtlenségekre és konfliktusokra vonatkozóan. „A társadalmon belül az egyenlőtlenségek földrajzilag eltérnek, amit területi (térbeli, regionális-kistérségi-települési) egyenlőtlenségnek nevezünk. Ezek a különbségek határozzák meg az országot, a társadalom

térszerkezetét, melyben jól tükröződik a fejlettség szintje. Ebben a térszerkezetben központi elhelyezkedésű (centrum) és az azt körülvevő (periféria) területeket különböztethetünk meg.

A térbeli elhelyezkedés számos társadalmi jelenséget tekintve magyarázó erejű. A járások esetében azért is tartottuk fontosnak a településnagyság szerinti kategóriák vizsgálatát, mert az életminőség szempontjából is meghatározó ez a térszerkezetben megmutatkozó alá- és fölérendeltségi helyzet. Jelentős eltérések lehetnek még a járásokon belül is, annak alapján, hogy valaki milyen típusú településen (tanyán, falun, nagyközségben, városban, vagy megyeszékhelyen) él, mivel ez szerepet játszik a társadalmi-gazdasági konfliktustípusok megjelenésében is.

1. ábra. A három vizsgált járás településeinek megoszlása településnagyság kategóriák szerint (KSH)

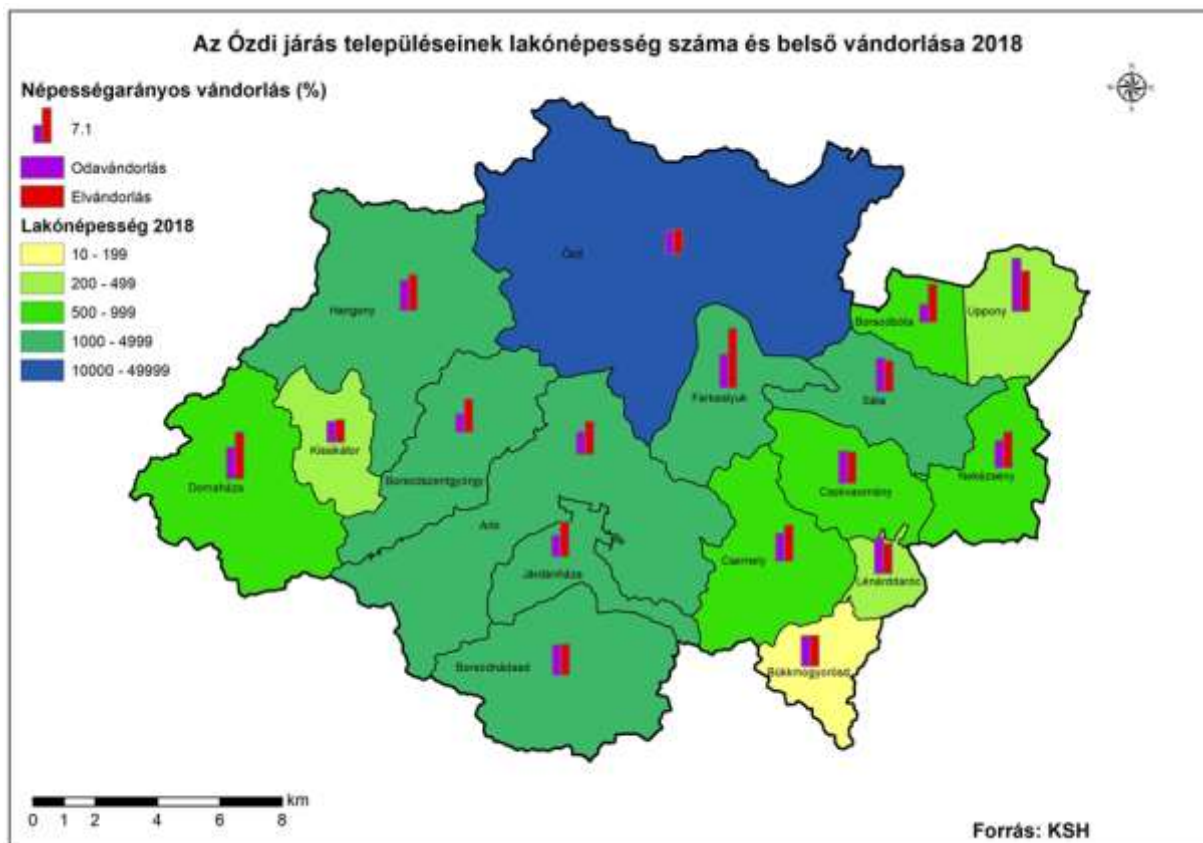
Az 1. ábrán összesítve látható a három vizsgált járás településeinek népességnagyság kategóriák szerinti megoszlása. Látható, hogy a három járás településszerkezetében jelentős eltérések tapasztalhatóak, míg a Sátoraljaújhelyi járás legtöbb települése az 1. kategóriába tartozik, addig a Miskolci járás településeinek döntő része a 3. és 4. kategóriába tartozik. A Ózdi járás településeinek döntő része is az 1-3. kategóriában foglal helyet. Az Ózdi járáshoz tartozó 17 település közül kettőnek van városi rangja (Ózd, Borsodnádásd), a járásközpont rendelkezik csak kiugró népességszámmal (2017-re 32564 fő). A Sátoraljaújhelyi járásban a

két felső kategóriába mindössze a két városi rangú település tartozik, bár köztük is nagyságrendbeli különbség van, így Pálháza 1048 fővel a legkisebb város Magyarországon, míg Sátoraljaújhely 14253 fővel a megyei rangsorban 6. helyen szerepel a járásközpontok között. A Miskolci járás esetében még jelentősebb nagyságrendbeli eltérések vannak, hiszen a városi jogállású települések közül a legkisebb Sajóbábony (2625 fő), ezt követi Onga (4775 fő), Nyékládháza (4589 fő), valamint Emőd 4698 fős lakosságszámmal. Az 5-10000 fős kategóriába két város került bele: Alsózsolca 5614 fős és Felsőzsolca 6446 fős népességszámmal. Miskolc, mindhárom járás településeinek tekintetében, kiemelkedik lakosságszámával, ami 2017-ben 155 650 fő volt.

A három vizsgált járás esetében is megállapítható, hogy az elmúlt évtizedek során jelentősen változott a települések nagyságkategóriája tekintetében a területi különbség. A népességszámok alakulását ebben a térségben jelentősen befolyásolta, hogy folyamatosan változtak a területi folyamatok. A változások, melyek a társadalmi-gazdasági különbségeket kialakították, főként a következőkben nyilvánultak meg (*Tar, 2013 alapján*):

- vállalatok bezárása és megnyitása;
- vállalatok szerkezetváltása-, munkakultúra fel-, és leértékelődése
- térségek elérhetőségének változásai: az elérhetőséggel kapcsolatos elvárások változásai
- infrastruktúra fejlesztése és lépéstartása
- migrációs folyamatok
- demográfiai folyamatok
- közszolgáltatások – önkormányzatok – fejlesztése.

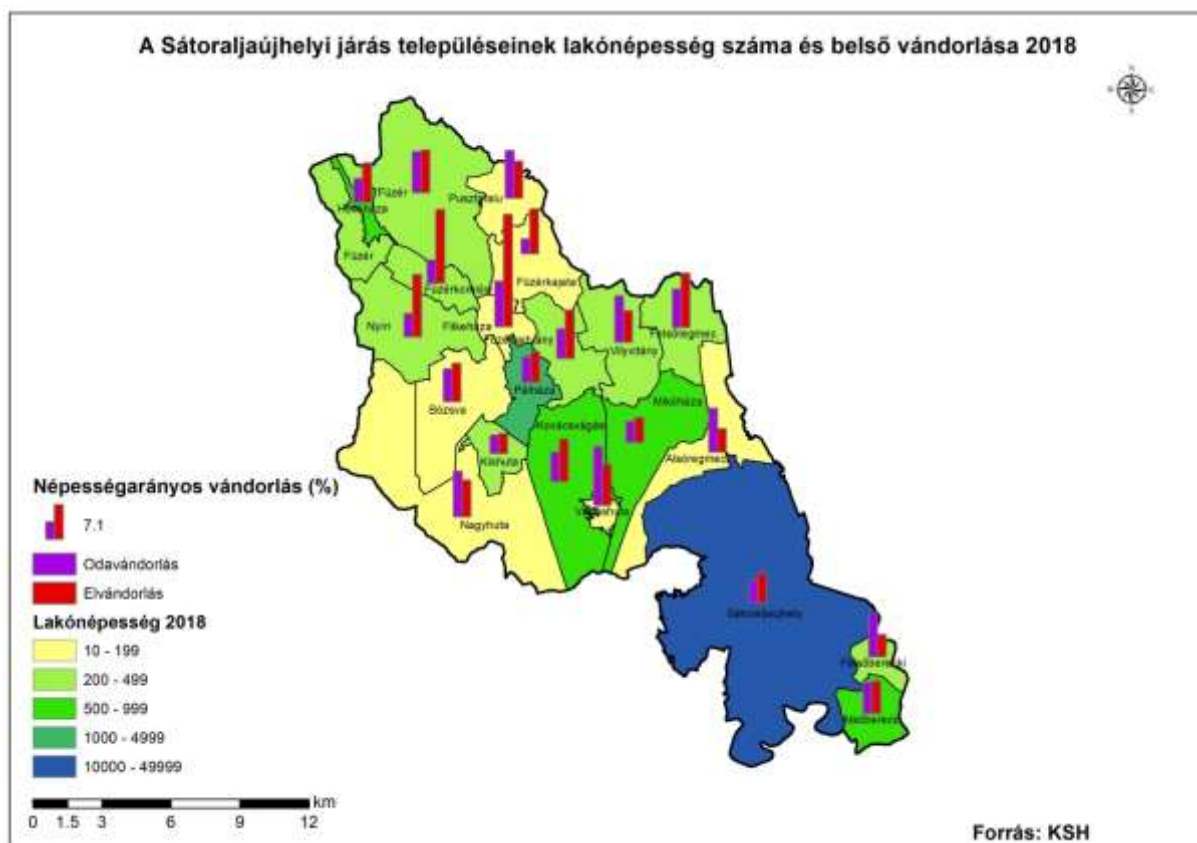
Az Ózdi járás településeinek népességszáma a vasgyártás visszafejlesztése következtében már 1985-től fogyni kezdett. Valamennyi településen csökkent a népesség száma a legutóbbi népszámlálás (2011) óta eltelt évek alatt, ami az elveszületések számának visszaesése mellett a vándorlási egyenleg alakulásának is köszönhető. Bár vannak olyan települések, ahol a népszámlálás évéhez képest növekedett a születések száma (Borsodbóta, Borsodnádásd, Csernely, Domaháza, Hangony, Járdánháza, Sata, Uppony), azonban ezeken a településeken jelentős elvándorlás jelentkezett, ami a népességszám csökkenését eredményezte a magasabb születési szám mellett. A 2. ábrán a 2018-as adatok láthatók.

2. ábra. Az Ózdi járás településeinek lakónépesség szám és belső vándorlási egyenlege 2018-ban. (szerkesztette: Vadnai P.)

Ózd az 1980-as években érte el népességmaximumát (**1985:48 990 fő**), azóta folyamatos a lakosságszám csökkenése. 2005-ra a város lélekszáma 37528, míg 2017-re 32564 főre változott, amihez az utóbbi években jelentősen hozzájárult a folyamatosan fennálló vándorlási veszteség.

A Sátoraljaújhelyi járás valamennyi településen csökkent a népesség száma a legutóbbi népszámlálás (2011) óta eltelt évek alatt, ami az elveszületések számának visszaesése mellett a vándorlási egyenleg alakulásának is köszönhető. A járási belső vándorlási átlaghoz képest azonban azokon a településeken jelentős javulás jelentkezett, amelyek a városokhoz közelebb helyezkednek el. Sátoraljaújhely az 1920-as években érte el népességmaximumát (**1920:21 162 fő**), azóta folyamatos a lakosságszám csökkenése. 2011-re a város lélekszáma 15617, míg 2017-re 14253 főre változott, amihez az utóbbi években jelentősen hozzájárult a folyamatosan fennálló vándorlási veszteség. A 3. ábrán a 2018-as adatok láthatók.

3. ábra. A Sátoraljaújhelyi járás településeinek lakónépesség szám és belső vándorlási egyenlege 2018-ban. (szerkesztette: Vadnai P.)

A Miskolci járás településeinek esetében a megyeszékhelyhez közelebb lévő (szuburbán) települések lettek az utóbbi évek gazdasági folyamatának következtében a népességszám és a vándorlási egyenleg alakulásának nyertesei. Összességében megállapítható, hogy a belső vándorlási egyenleg 2017-ben a járást tekintve negatívan alakult, hiszen az egyenleg -925 fő volt. A 4. ábrán látható 2018-as adatok is azt mutatják, hogy azok a települések könyveltek el vándorlási nyereséget, akik a miskolci Déli Ipari Park szomszédságában helyezkedtek el (Kistokaj, Mályi, Nyékládháza). Az utóbbi évek nyertese Kistokaj esetében jelentős bevándorlás figyelhető meg, köszönhetően jó forgalmi fekvésének. A miskolci Déli Ipari Park területének bővítése és a munkaadók megjelenése jelentős mértékben segítette a település növekedését a beköltözések révén.

4. ábra. A Miskolci járás településeinek lakónépesség szám és belső vándorlási egyenlege 2018-ban. (szerkesztette: Vadnai P.)

A szociális konfliktusokról szóló szakirodalomban (Tar, 2013) is megfogalmazásra került az, ami a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lévő települések és járások szempontjából talán a legmeghatározóbb befolyásoló folyamat. „A különböző településtípusok más-más életminőséget kínálnak lakóiknak. Az elmúlt tíz évben a magyar községek jelentős változásokon mentek keresztül a közszolgáltatások (például az út-, víz-, telefonhálózatok) kiépülése révén. Ugyanakkor a rendszerváltozás gazdasági hatásai a falvakban, aprófalvakban élők társadalmi helyzetét igen kedvezőtlenül befolyásolták. A helyi (ipari és mezőgazdasági) munkalehetőségek csökkenése vagy megszűnése a tartós munkanélküliség kialakulásához, a fiatalok elköltözése a falvak előregedéséhez vezetett. Összességében elmondható, hogy falun élni ma is hátrányosabb helyzetet jelenet, mint városban lakni.” Az 1. táblázatban kerültek összegzésre az egyes egyenlőtlenségi dimenziók és az urbánus-rurális tér közötti eltérések kapcsolati jellemzői.

1. táblázat. A települései egyenlőtlenségek jellemzői (Tar, 2013)

Települési egyenlőtlenségek

Egyenlőtlenségi dimenziók	Nagyváros	Aprófalú
1. Elhelyezkedés	centrális	peremhelyzetű
2. Mennyiség	népes	kicsi
3. Minőség	fejlett	elmaradott
4. Szerkezet	tagolt	homogén
5. Szerepkör	Sokfunkciós	funkcióhiányos
6. Kapcsolatok	kapcsolatgazdag	elszigetelt
7. Viszonyok	Irányító	függő

Forrás: Társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek

Az általunk vizsgált három járás esetében is jelen vannak ezek a különbségek, azonban a gazdasági szerkezet átalakítása, a piacgazdaságra való áttérés, két fontos intézkedést hozott a városok esetében, az egyik az Ipari Parkok kialakítása, a másik a vállalkozások ösztönzése és segítése. Azonban a kisebb, főként funkcióhiányos és elszigetelt, falvak lakossága esetében a tartósan alacsony jövedelemből élő családok jelenlétéből és a segélyezettek magas arányából fakadóan nagymértékben fenyegeti eladósodás a járások lakosságát. A nehéz anyagi körülmények miatt a lakosságnak szembe kell néznie a rossz lakhatási körülményekkel is. Magas az alacsony komfortfokozatú lakásokban élők száma, és szegregációval veszélyeztetett területek és szegregátumok találhatók a járás településein.

Felhasznált irodalom:

Csizmadia Z. 2015: A társadalmi konfliktusok kutatásának elméleti megalapozása. In: Bugovics Z.- Tóth P. (szerk.): Gazdasági és társadalmi konfliktusok a szubjektív jóllét és biztonságérzet megközelítésében. Tanulmánykötet. L'Harmattan Kiadó, Budapest, pp. 19-34

Dusek T. 2015: A lakókörnyezeti elégedettség, bizalom és boldogság városok és falvak közötti különbségei. In: Bugovics Z.- Tóth P. (szerk.): Gazdasági és társadalmi konfliktusok a szubjektív jóllét és biztonságérzet megközelítésében. Tanulmánykötet. L'Harmattan Kiadó, Budapest, pp. 57-77

Ritzer, G. (szerk.) 2007: The Blackwell Encyclopedia of Sociology. Volume I. – X. Blackwell, Oxford.

Tam J. 2013: Szociális konfliktusok a mai Magyarországon. Jelentés, Budapest pp. 21-39

A 2020. március 30-ára tervezett konferencia előadásának anyaga, ami a COVID-19 járványhelyzet miatt elmaradt.

**A TÁRSADALMI KONFLIKTUSOK MEGJELENÉSE
JÁRÁSI SZINTEN – ADATOK ÉS TÉRBELISÉG**

EFOP -3.6.2-16-2017-00007 „AZ INTELLIGENS, FENNTARTHATÓ
ÉS INKLUZÍV TÁRSADALOM FEJLESZTÉSÉNEK ASPEKTUSAI”

SISKÁNÉ Dr. SZILASI BEÁTA
Földrajz-Geoinformatika Intézet

2020. Március 30 .
MAB székház, Miskolc

SZÉCHENYI 2020

 **MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA**

 **Európai Unió
Európai Szociális
Alap**

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

- A társadalmi konfliktusok megjelenését település és járási szinten is számos tényező befolyásolja, hiszen a természeti adottságok és a természeti környezet, valamint a helyzeti energia, vagyis a települések, járások elérhetősége, befolyásolja a munkalehetőségek jellemzőit.
- A munkalehetőségek minősége és mennyisége meghatározza a gazdasági adottságok alakulását, a családok, háztartások megélhetési lehetőségeit.
 - A jobb megélhetési lehetőségek és a rendezettebb természeti környezet javítja a lakosok megelégedettségét.
 - A biztonságosabb, kisebb bűnözési rátával jellemezhető, települések, a jobb szolgáltatási színvonal javítja a fentiekkel együtt az életminőséget, és mindezek a tényezők meghatározzák és alakítják a jóllétet.

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

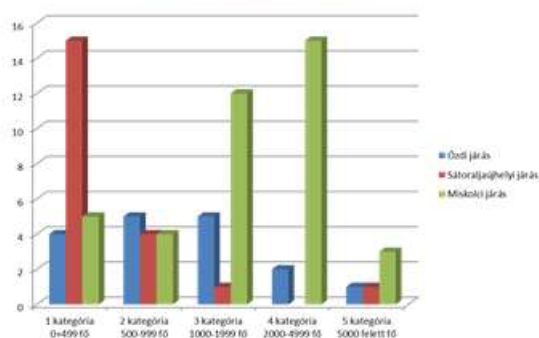
- A pozitív irányú változások, legyenek azok gazdaságiak vagy társadalmiak, jelentősen növelik egy településen vagy járásban az ott élők boldogságérzetét, míg a negatív irányú változások a korábban kiegyensúlyozott településeken és járásokban is kiélezhetik a társadalmi konfliktusokat.
- Öregedés – kiszolgáltatottság, függőségből fakadó konfliktusok
- Közösségi konfliktusok
- Társadalmi munkamegosztásból fakadó problémák, konfliktusok
- Oktatás, képzés – társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése
- Átmenet – rendszerváltás, átmeneti gazdaság, politikai és társadalmi rendszer átalakulása
- Urbanizálódás – mint a társadalmi konfliktusok forrása, melegágya, nagyvárosi konfliktusok, szuburbanizációs konfliktusok

(Forrás: Ritzer 2007.)

A TÁRSADALMI KONFLIKTUSOK STATISZTIKAI ALÁTÁMASZTÁSA

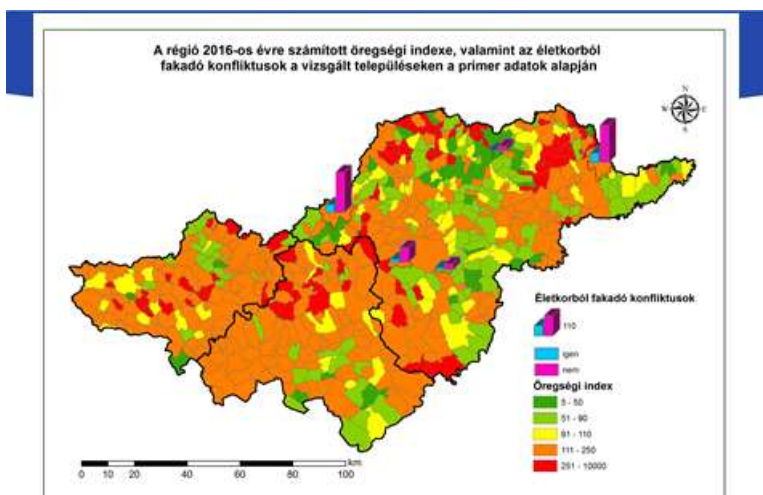
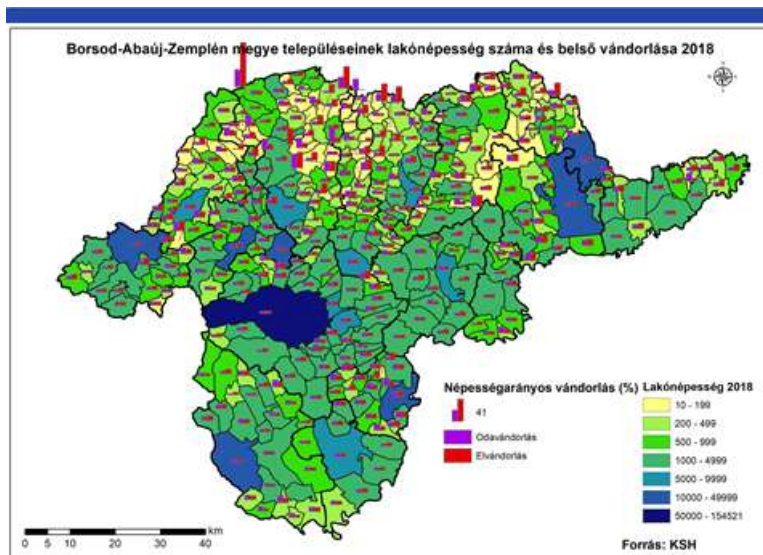
Kutatásunkban az Ózdi, Sátoraljaújhelyi és Miskolci járás esetében tekintettük át a járások esetében legjellemzőbb folyamatokat, úgy, hogy *Dusek, 2015* munkájához hasonlóan mi is a településeket tekintettük a térbeli elemzési alapegységnek.

A települések azonban az időben folyamatosan változnak, bizonyos tényezők megerősödése (társadalom, gazdaság) vonzóvá tehet egy életteret, míg mások (hanyatlás, bűnözés, szegregáció) taszítóvá, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, ahol minden időszakban problémát jelent a foglalkoztatás, a legfőbbek egyike a munkához való jutás, hozzáállás. Ez szabályozta a járások esetében is a népességszámon, főként a vándorlási egyenlegen, keresztül a településnagyság kategóriák alakulását.

A három vizsgált járás településeinek megoszlása településnagyság kategóriák szerint (KSH)

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- „A különböző településtípusok más-más életminőséget kínálnak lakóiknak. Az elmúlt tíz évben a magyar községek jelentős változásokon mentek keresztül a közszolgáltatások (például az út-, víz-, telefonhálózatok) kiépülése révén.
- Ugyanakkor a rendszerváltozás gazdasági hatásai a falvakban, aprófalvakban élők társadalmi helyzetét igen kedvezőtlenül befolyásolták. A helyi (ipari és mezőgazdasági) munkalehetőségek csökkenése vagy megszűnése a tartós munkanélküliség kialakulásához, a fiatalok elköltözése a falvak előregedéséhez vezetett.
- Összességében elmondható, hogy falun élni ma is hátrányosabb helyzetet jelenet, mint városban lakni.”

(Tar, 2013)

- Az általunk vizsgált három járás esetében is jelen vannak ezek a különbségek, azonban a gazdasági szerkezet átalakítása, a piacgazdaságra való áttérés, két fontos intézkedést hozott a városok esetében, az egyik az Ipari Parkok kialakítása, a másik a vállalkozások ösztönzése és segítése.
- Azonban a kisebb, főként funkcióhiányos és elszigetelt, falvak lakossága esetében a tartósan alacsony jövedelemből élő családok jelenlétéből és a segélyezettek magas arányából fakadóan nagymértékben fenyegeti eladósodás a járások lakosságát.
- A nehéz anyagi körülmények miatt a lakosságnak szembe kell néznie a rossz lakhatási körülményekkel is. Magas az alacsony komfortfokozatú lakásokban élők száma, és szegregációval veszélyeztetett területek és szegregátumok találhatók a járás településein.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE